

Голові разової спеціалізованої ради
ДФ 20 051.087
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору політичних наук, професору
Дерев'янку Сергію Мироновичу
(76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57)

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата історичних наук, доцента, декана факультету політичних наук
Чорноморського національного університету імені Петра Могили
Хмель Анастасії Олександрівни
на дисертацію Шекети Мар'яни Миколаївни
«Ірландія та Каталонія: сепаратистська симетрія в Європі»
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
зі спеціальності 052 «Політологія»

Актуальність теми дослідження. У ХХІ столітті існує доволі забагато етносів і націй, які ставлять собі за мету отримання незалежності від центрального уряду. Так, за результатами досліджень, що їх опублікував The Washington Post в 2020 році, близько 60 сепаратистських рухів у всьому світі хочуть незалежності, тож дослідження сепаратистських рухів на теренах Європи є надзвичайно актуальним. Зважати маємо і на той факт, що міжнародне право розвинуте недостатньо в цьому напрямку і доволі суперечливе, і, з одного боку, надає націям право на самовизначення, а, з іншого, має бути збережено цілісність і недоторканність кордонів країни. Зауважимо, що сепаратистськими настроями сповнена і Європа, і Азія, Африка, але нас більшою мірою завжди буде цікавити території і приклади, що знаходяться поряд із нами, в межах Європи. Пані здобувачка наукового ступеню здійснила досить сміливе дослідження, поставивши на шаблі порівнянь два відмінні випадки сепаратизму – ірландський та каталонський, виявивши в них схожості і відмінності. Обидва вони довго розвивалися в межах ЄЕС/ЄС і відповідно інституції даної організації мали вплив на розвиток подій, який було проаналізовано, що також актуалізує тему дослідження.

Тож, дослідження є актуальним з наступних причин: наявність великої кількості сепаратистських рухів у світі, в тому числі і в Європі; аналіз можливостей впливу політики ЄЕС/ЄС на розвиток подій в сепаратистських регіонах; майбутній вступ України до ЄС передбачає усвідомлення нашою країною, яким чином діє ЄС в подібних випадках.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Слід відзначити, що, прагнення дисертантки порівняти розвиток сепаратистських тенденцій і настроїв в Ірландії та Каталонії, спираючись на мультидисциплінарний підхід, заснований на теоріях та концепціях міжнародних відносин, політології, історії та соціології (с. 15) робить її дослідження унікальним та актуальним, адже враховує методику різних наук. Крім іншого, здобувачка поклала в основу дисертаційного дослідження наступні концептуальні підходи до розуміння явища сепаратизму як частини політичного життя: неореалізм, постколоніалізм, географічний детермінізм та етнонаціоналізм, саме тому дослідження дозволяє глибше розуміти зв'язки між ідентичністю, автономією, націоналізмом та прагненнями до самовизначення.

Методологічна база, що її застосувала здобувачка, є стандартною і в той же час абсолютно достатньою для такого роду дослідження й базується на філософських, загальнонаукових та спеціальних політологічних наукових методах дослідження. Серед філософських методів авторка застосувала діалектичний, аналітичний та герменевтичний методи. Надзвичайно важливим і на погляд здобувачки і на наш є порівняльний методологічний підхід, який був повною мірою застосований при порівнянні історії формування сепаратистських настроїв, форм та цілей проявів сепаратизму. Незамінними і такими, що їх було застосовано у дослідженні, стали такі загальнонаукові методи: синергетичний методологічний підхід; аналіз і синтез; узагальнення; спостереження; психологічний метод; історичний метод; системний метод; структурно-функціональний метод. Серед спеціальних політологічних наукових методів М. Шекета застосувала метод наукового моделювання політичної дійсності, івент-аналіз та метод когнітивного картування. Така методологічна база дала змогу не тільки проаналізувати наявний статистичний та науковий матеріал, але і запропонувати низку кроків для підтримки миру та стабільності у XXI столітті у рамках Європейського Союзу.

Об'єктивний розгляд наукового дискурсу зарубіжних і вітчизняних дослідників уможливив висновки, що у політологічному дискурсі, всупереч значній кількості наукових праць, присвячених даній проблемі, поки що недостатньо приділено уваги пошуку та реалізації ефективних механізмів протидії сепаратизму (с. 206).

Структура дисертаційної роботи. Заслугове на увагу змістовна теоретико-методологічна база дисертації, використання якої уможливило виконання дослідження на високому професійному рівні, оригінального за вирішенням поставлених завдань і формуванням власного бачення коренів етнополітичних конфліктів в Каталонії та в Північній Ірландії. Поставивши перед собою завдання, здобувачці вдалося розкрити поняття сепаратизму та детермінанти його виникнення як явища, визначити види та прояви сепаратизму, систематизувати джерельну базу дослідження та сформулювати теоретичні підходи до розуміння явища сепаратизму як частини політичного процесу. Розкривши специфіку умов та чинників існування етнополітичного конфлікту в Каталонії, дисертантка зробила глибокий екскурс у формування каталонського етносу в глибокі століття, до XII століття (с. 68-87), визначивши передумови та етапи формування етнічної конфліктності в Каталонії, та

розкрила сучасний стан рівня конфліктності в регіоні, його перспективи в умовах забезпечення європейської політики безпеки, звернувши увагу на роль лідерів сепаратистського руху, К. Пучдемона та інших (с. 94-95, 98-102). Розкриваючи ірландський випадок сепаратизму авторка дослідження звернула увагу на агресивність та жорстокість методів, які застосовували представники ІРА для досягнення політичної мети – відокремлення та незалежності. Беззаперечною новизною роботи виступає розкриття наслідків Брекзиту для подальшого розвитку сепаратистських тенденцій в Північній Ірландії (с. 155-156).

Важливою складовою дисертаційного дослідження став аналіз інституційно-правової основи вирішення проблеми сепаратизму та радикалізму в Європейському Союзі, адже Королівство Іспанія та Республіка Ірландія є членами ЄС, до 2020 року і Велика Британія. Тож сепаратистські і радикальні настрої є не тільки проблемами окремих країн-членів, але й всієї організації.

Дисертаційна робота є логічно структурованою, складається зі вступу, чотирьох розділів, дев'яти підрозділів та науково обгрунтованих висновків, які містять новизну. Список використаних джерел містить 391 найменування чотирма мовами: українською, англійською, іспанською та каталонською, з яких українською – лише 36 найменувань. Загальний обсяг дисертації становить 256 сторінок, з яких 177 сторінок – основна частина роботи та 37 сторінок – список використаних джерел.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у кількох аспектах. В першу чергу варто наголосити на тому, що дисертантка першою в українській політологічній науці здійснила вичерпне і детальне порівняльне дослідження явища сепаратизму на прикладі сепаратистських рухів Північної Ірландії та Каталонії та визначила фактори, які в подальшому можуть впливати на існування сепаратизму в країнах-членах ЄС. Відтак, М. Шекета уперше виконала порівняння стратегій сепаратистських рухів в Ірландії й Каталонії і систематизувала наявні концепції щодо застосування терміну «сепаратизм», його особливостей, походження та запропонувала нові визначення «етнічного сепаратизму» та «радикалізму». Надзвичайно важливим є політико-правовий аналіз права на самовизначення в праві ЄС та відповідь ЄС на прояви сепаратизму і радикалізації, що було зазначено нами вище. Українська політологічна наука збагатилася в цьому напрямку. Авторкою було проаналізовано перспективи існування проблеми сепаратизму та радикалізму в Європі у найближчому майбутньому і розроблено періодизацію етапів становлення каталонської та ірландської самоідентифікації. Всі ці елементи новизни роблять дослідження унікальним та цінним для української політологічної науки.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у декількох аспектах. По-перше, здобувачка М. Шекета виділила чотири основні фактори, за якими можливо передбачити перспективи існування проблеми сепаратизму у найближчому майбутньому в цих регіонах, а також загалом у Європі: політичні, соціальні, економічні, членство країни в ЄС.

Також, здобувачка запропонувала сім кроків для підтримки миру та стабільності у XXI столітті в рамках Європейського Союзу: сприяння мирному діалогу та переговорам на різних рівнях; виконання всіх засад верховенства права; автономія та делегування повноважень; конструктивна взаємодія між сторонами; подальша європейська інтеграція; стабільна міжнародна підтримка та посередництво; залучення широкої громадськості (с. 204-205).

Крім іншого, поточна ситуація в Україні є неоднозначною і складною, тому потребує стратегії формування унікальної етнонаціональної політики. В даному випадку дослідження навіть віддалених ситуацій на нашому континенті із залученням ЄС може мати позитивні результати. Так, здобувачкою у висновках до дослідження було зазначено певні рекомендації та припущення щодо правових і політичних реформ для врегулювання регіональних розбіжностей, які, на нашу думку, є доволі раціональними. Зокрема, мова йде про те, що розв'язання проблем, пов'язаних із сепаратизмом та радикалізмом, вимагає комплексних підходів, які б узгоджували національний суверенітет і регіональну автономію, сприяли інклюзивному управлінню, мирному діалогу та механізмам вирішення конфліктів. Вирішення цих викликів є ключем до створення Європою нової моделі безпеки, яка враховує різноманітність та забезпечує стабільність у XXI столітті.

Можемо погодитися із авторкою, що аналіз успішних або невдалих спроб подолати сепаратистські рухи в Ірландії та Каталонії може допомогти українським інституціям створити функціональні стратегії вирішення конфліктів.

Повнота викладення наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях. Обґрунтованість наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації, підтверджується 17 публікаціями, з них 6 наукових статей, опублікованих у фахових періодичних виданнях (у тому числі одна в іноземному науковому виданні та одна закордонна монографія у співавторстві), а також 11 тез та матеріалів науково-практичних конференцій, що засвідчують апробацію матеріалів дослідження здобувачки.

Всі розділи дисертаційного дослідження були висвітлені здобувачкою як у формі наукових статей у фахових виданнях України і за кордоном, так і під час виступів на конференціях.

Наукове дослідження виконане на кафедрі міжнародних відносин в рамках напряму наукових досліджень на тему «Центральна та Східна Європа» за номером державної реєстрації 0114U001590, яка закріплена за кафедрою міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи. Загалом структура роботи виглядає логічною, виклад матеріалу відзначається послідовністю та доказовістю. Новизна роботи не викликає заперечень та відповідає меті, завданням і висновкам. Висновки дисертаційної праці є зв'язними, науково обґрунтованими, мають певну новизну для української політичної науки та свідчать про практичну важливість дослідження для сучасної зовнішньополітичної практики. Результати авторського опитування

можуть бути використані в практично-політичній діяльності Міністерства внутрішніх справ України та дипломатичних установ за кордоном, а також у діяльності інституцій, до компетенції яких належить здійснення програм міжнародної співпраці.

Варто підкреслити також розроблену авторкою наочність у роботі: численні таблиці, які ілюструють етапи розвитку сепаратизму та приналежність до прибічників незалежності Каталонії та Північної Ірландії. Такі демонстраційні матеріали є явною перевагою в роботі та засвідчують системне мислення і фаховість здобувачки.

Змістові зауваження:

1) Реалізуючи дослідження в порівняльному форматі, авторці варто було б передбачити в першому розділі порівняльну методикку для обох випадків сепаратизму, адже за класичним варіантом порівняння, маємо розглядати одні і ті самі аспекти, тобто речі одного порядку і звернути більше увагу на те, чому саме ці варіанти були обрані для дослідження.

Щодо першого, то наведемо такий приклад: таблиця 2.2. «Рівень підтримки незалежності Каталонії на референдумі 2017 року за віковою групою» (с.96) дає нам розуміння, як різні вікові групи сприймали референдум. В такому випадку, було б цікаво подивитися, як різні вікові групи сприймали, наприклад, Угоди Страсної п'ятниці від 1997 року. Або ж, якщо на с. 107 ми знайомимося з основними програмними цілями політичних партій Каталонії, то відповідну таблицю можна було б розробити і для партій Північної Ірландії.

Щодо другого, то бракує пояснення, чому саме ці випадки сепаратизму були обрані. Відомо, що і у Великій Британії і у Іспанії наявні кілька регіонів із сепаратистськими тенденціями. Так, у першому випадку варто пригадати Шотландію, у другому – Країну Басків. Можливо, більш доречним було б саме порівняння ірландського випадку із Країною Басків та діяльністю ЕТА?

2) Авторка зазначила, що «придушення автономії в Каталонії під час диктатури Франко є важливими елементами для розуміння причин існування сучасної сепаратистської симетрії в Європі» (с.82-83). Але варто нагадати, що всі автономні регіони, що мали свою мову та можливості впорядкування були позбавлені такої самостійності, зокрема Країна Басків, Галісія. В цьому випадку, на наш погляд, не вистачає аналізу актів конституційного значення часів Ф. Франко, адже Конституції в Іспанії тоді прийнято не було, наприклад, «Хартія іспанців» 1945 року.

3) На с. 31 здобувачка згадує про різні форми сепаратизму залежно від їхніх проявів, які розробила Наталія Романюк, далі здобувачка додає ці види в табл. 1.1. Типологія сепаратизму (с. 32), але чи вірним є те, що ці види сепаратизму виділені залежно від форм проявів? На нашу думку, якщо звернути увагу на визначення «сецесія», «іредентизм», «еноліз» і т.д., то можна зробити висновок, що вони виділені залежно від кінцевої мети руху за відокремлення (окрема незалежна держава, автономія, входження на правах суб'єкта до іншої держави тощо).

4) Здобувачка широко використовує термін «ідентичність» у наступних сполученнях: «колективна ідентичність», «культурна ідентичність», «національна ідентичність», «політична ідентичність», «регіональні ідентичність», «протестантська ідентичність», «британська ідентичність», «європейську ідентичність», «християнська ідентичність», «традиціоналістська ідентичність», «історична ідентичність регіону», «націоналістична та юніоністська ідентичність», «каталонська ідентичність» і т.д. Тож наше зауваження стосується того, що варто було розкрити базові терміни у теоретичному розділі, такі як «ідентичність», «національна», «політична» та «культурна ідентичність», адже почуття приналежності грає ключову роль або у прагненні здобути незалежність, або у прийнятті рішення залишитися в межах наявної спільноти і держави.

5) Дослідження можна було збагатити фактологічною інформацією і зробити більш фундаментальним за умови використання більшої кількості матеріалів преси та долучення матеріалів британських, ірландських та іспанських архівів. Наприклад, архіви таких іспанських газет, як «ABC» та «La Vanguardia» знаходяться в інтернеті у вільному доступі.

Також, вважаємо за доцільне використання у роботі більшої кількості результатів досліджень українських науковців, таких як Б. Чума, Н. Олійник (які досліджували питання іспанської ідентичності), В. Горенкин, І. Співак, В. Дівак (які досліджували питання сепаратизму) і т.д. Оскільки в переліку використаної літератури українські джерела становлять лише 36 найменувань із 391.

Технічного характеру:

1) У змісті роботи (с. 12) відсутній пункт 1.2 (у роботі він наявний).

2) У переліку умовних скорочень (с. 13) двічі подано трактування ІРА, спочатку як «Ірландська республіканська армія», потім в якості «Ірландська республіканська партія». Проблема полягає в тому, що навіть, якщо таке трактування зустрічається серед загалу самих учасників цих об'єднань чи серед науковців, то в тексті роботи складно розрізнити, де мова йде про діяльність партії, а де про діяльність армії. В такому випадку, було б логічніше залишити скорочення ІРА для армії, а назву партії подавати повністю, адже більш розповсюдженим є трактування ІРА саме як армії.

3) Недоречним для виконання дослідження на здобуття наукового ступеня доктора філософії видається використання Вікіпедії (с. 31). Адже це інформаційний ресурс з сумнівним авторством, а не наукове видання, і часто викладена інформація не відповідає дійсності або ж науковим стандартам.

4) Наявні поодинокі технічні помилки написання слів, речень, знаків. Зокрема, граматичні помилки (с. 116, 114 і т.д.); недоречні символи (с. 21); невідповідне сполучення закінчень слів або слів у реченні, наприклад, «Подальша цієї боротьби проти французького панування простежується і під час війни за іспанську спадщину (1701-1714 роки)» (с.73); вжиття транслітерації іспанського слова двома різними варіантами: «фаланджа» (ісп. Falanga) – с. 82, а в інших варіантах – «фаланга», і саме другий варіант є вірним.

5) Звертає увагу на себе систематизація джерел здобувачкою (с. 50-52), зокрема група 2 «Газетні статті та думки з ірландської та каталонської преси, які відображають настрої громадськості» та група 6 «ЗМІ та пропаганда – візуальні матеріали». По-перше, варто було б об'єднати їх в одну групу, оскільки газети – це і є один із ЗМІ, по-друге, в списку використаної літератури пропагандистські брошури як такі відсутні.

Разом з тим, зазначені зауваження не впливають на високий науковий рівень дисертаційної роботи, яка справляє позитивне враження актуальністю проблематики, логікою викладення, суттю і аргументацією.

Аналіз тексту дисертаційної роботи свідчить про дотримання авторкою вимог академічної доброчесності. У роботі представлено посилання на відповідні джерела при використанні ідей, розробок, тверджень і відомостей, а також надано достовірну інформацію про результати наукової роботи, використані методи дослідження і джерела інформації.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Шекети Мар'яни Миколаївни «Ірландія та Каталонія: сепаратистська симетрія в Європі», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки спеціальності 052 Політологія, є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке містить обґрунтовані і достовірні наукові результати. Отримані результати мають наукову новизну, важливе теоретичне та практичне значення. Дисертаційна робота Шекети Мар'яни Миколаївни відповідає спеціальності 052 «Політологія» і вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року № 341), вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерством освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами). Подана дисертаційна робота є завершеною працею, в якій отримано нові обґрунтовані результати, що мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, а її авторка Шекета Мар'яна Миколаївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія.

Кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин
та зовнішньої політики,
декан факультету політичних наук
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили

А. О. Хмель

Сигнатур
Гармаш А. О. Хмель
Хмель А. О.

